

La sol·licitud dels bisbes d'Urgell per a les vies de comunicació

Benigne Marquès i Sala, arxiver diocesà i capitular d'Urgell i canonge

enguany celebrem el primer mil·lenari de sant Ermengol, el prototipus dels bisbes que s'ocuparen a millorar les vies de comunicació del bisbat d'Urgell, ja que ell morí d'accident al Pont de Bar, mentre bastien un pont sobre el riu Segre. Per aquest motiu volem dedicar-hi aquesta simple comunicació, sense pretendre fer-ne un estudi exhaustiu.

Si recorrem succintament la història de la llarga sèrie de bisbes que ha tingut la diòcesi d'Urgell, certament trobem alguns episodis històrics en els quals es fa evident una sol·licitud peculiar per millorar les vies de comunicació. Els exposarem breument en aquest estudi.

Sant Ermengol (1010-1035)

Nascut a Aiguatèbia a final del segle X, fill dels vescomtes del Conflent, fou bisbe d'Urgell durant els anys 1010-1035. I el 3 de novembre de 1035 es dirigí al Pont de Bar per visitar les obres d'un pont que allí bastien sobre el riu Segre. Durant aquella visita caigué d'una bastida al riu i morí. Aquesta notícia l'obtenim mitjançant dos documents diversos. En efecte, després de la seva mort executaren el seu testament, que havia fet abans d'emprendre la seva peregrinació a Sant Jaume de Galícia. El testament porta per data el 14 de desembre de 1033. La seva execució és del 3 de desembre de 1035. I en l'execució testamentària, quan el document diu que les seves disposicions seran vàlides sempre que el testador tingués una mort sobtada o morís sense haver redactat un altre testament, afegeix a la clàusula de la mort sobtada la anotació "com en realitat tingué". D'altra banda, a mitjan segle XI, poc després que l'Església d'Urgell el venerés com a sant, es redactà una *Vita*, la qual narra explícitament aquest accident i mort que el bisbe

sant Ermengol tingué al Pont de Bar, el referit dia 3 de novembre de 1035. Posteriorment, recolliren aquest fet històric un santoral de Barcelona (segle XIV) i tots els breviaris d'Urgell: el de Cuixà (segle XIII), el de Serrateix (segle XIV) i el d'Urgell (segle XV).¹

Els documents adduïts són un testimoni feiaent que sant Ermengol contribuí a millorar una via important del seu temps, la que menava de la Seu d'Urgell a la Cerdanya. Però una tradició ben antiga, almenys des del segle XIV, li atribueix també la fàbrica del pont, situat al congost dels Tres Ponts. Era una altra via també molt important, per la qual es transitava des de la part meridional del bisbat fins a la capital, la Seu d'Urgell.

Aquesta tradició és avalada i confirmada per dues butlles papals de Joan XXII, que porten la mateixa data del 9 d'abril de 1331 i van dirigides, l'una al vescomte de Castellbò, Roger Bernat III, i l'altra a Joan, patriarca d'Alexandria i administrador de l'arquebisbat de Tarragona. El Papa es queixa contra el vescomte, perquè els seus homes havien derruït un pont, "que feia ja uns tres-cents anys el bisbe sant Ermengol, mogut per una bondadosa (*pia*) consideració, havia construït i que era d'una gran utilitat per a l'Església, la ciutat de la Seu d'Urgell i per tots aquells que transitaven per aquell territori".²

En el cas de sant Ermengol roman suficientment comprovada la seva sol·licitud per millorar les vies de comunicació del seu bisbat, i especialment en la construcció de ponts allà on les condicions del territori ho feien absolutament necessari.

Francesc de Tovia (1416-1436)

Aquest bisbe expedeix dos documents, que porten la mateixa data, el 13 de juny de 1435, per tal d'afavorir la fàbrica d'un pont a la vila d'Areny (Ribagorça) sobre el riu Noguera Ribagorçana. El primer document és una carta de llicència, que autoritza per a un trienni una aplega a favor de l'obra, que el bisbe afavoreix amb indulgències per als contribuents. Els concedeix quaranta dies de perdó. El segon és l'acceptació i aprovació d'una sol·licitud que li adrecen els

1- Cebrià Baraut (i altres) *Episcopologi de l'Església d'Urgell*. La Seu d'Urgell 2002, p. 40-41; Prim Bertran "Ermengol d'Urgell (1010-1035). L'obra d'un bisbe del segle XI", dins *Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035). Història, art, culte i devocions*. La Seu d'Urgell, 2010, p. xx; Cebrià Baraut "Les fonts documentals i hagiogràfiques medievals de la vida i miracles de sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035)" a *Urgèl·lia*, 14 (1998-2001), p. 137-165.

2- ACU, Castellbò-Caboet, pergamins núm. 40 i 41. Els dos documents no mencionen el nom del pont en qüestió ni el situen geogràficament, però el núm. 41, la butlla dirigida a Joan, patriarca d'Alexandria, porta inscrita al dors del pergami una anotació del segle XV que escriu: *bullà facta super facto pontis et turris Sancti Andree infra Pontes*. Per tant, aquesta inscripció situa el pont atribuït a la fàbrica de sant Ermengol exactament al congost dels Tres Ponts.

jurats d'Areny. Li manifesten la necessitat que suposa per a la vila aquest pont que pensen fer amb pedra i argamassa, però no disposen dels recursos suficients per portar-lo a terme. I li supliquen que tenen un censal de dos-cents sous anuals, aplicadors a l'obra de l'església, la qual actualment no els necessita, i per això voldrien aplicar-los per fer el pont. Endemés hi ha a la parròquia una fundació de misses, que acostuma a tenir algun residu en les seves rendes. Desitgen que aquestes rendes restants puguin també contribuir a l'obra. I finalment exposen que es donen casos en els quals els testadors destinen algunes quantitats per a obres pies sense especificar i demanen que també es destinin a l'obra del pont.

El bisbe concedí i aprovà els termes d'aquesta súplica, per a un termini de tres anys, manifestant, però, que de tots aquests recursos d'obres pies, primer s'han de complir llurs càrregues principals, per satisfer les quals havien estat instituídes.³

Per la singularitat d'aquesta súplica i pels detalls que dona sobre aquest afer, transcrivim a continuació el text original de la sol·licitud presentada amb la resposta donada pel bisbe:

Molt revernt senyor, per davant vostra gran senyoria e reverent paternitat dien e exposen los jurats e habitants de la vila de Areny que de poch temps ençà la dita vila ha proposat e començat de fer un pont de volta de pedra ab argamassa sus l'aygua de Nogera Ribagorçana al loch qui passe hom la dita aygua, anant de Areny ves Orrit, e açò per tant car lo dit pont hi és de molt gran necessitat, tant per restauració de persones com de béns. Emperò, molt reverend senyor, sta en veritat que la dita vila no pot bastar en fer la dita obra a present, per la forma qui és necessari, sinó que per vostra senyoria hi sie feta gràcia, e specialment de les coses següents:

Primerament, com la obra de la ecclesia de Sant Martí de la dita vila hage dos-cents solidos censals tots anys de annuals pensions e a present no sien necessaris en la obra de la dita ecclesia, plàcie a vostra Senyoria de donar e de ditat per tres anys primer vinents les dites pensions a la obra del dit pont, offerint-se que si en la obra de la dita ecclesia havie en lo mig res mester que hi suplirà, axí com de altres vegades per la gràcia de Déu han acostumat. *Placet domino episcopo dummodo opus dicte ecclesie detrimentum non patiatur.*

Item que en la plaça de la dita vila ha una capella o presbiterat on se han a dir certes misses quiscun any, per les quals és consignada certa renda distribuïdora per los jurats de la vila, de la qual renda dites les dites misses ni acostume

3- ADU, registre de cúria (Tovia 1433-1435), núm. 12, p. 156r-v. El fet és esmentat també a Pere Pujol "La reconstrucció de la palanca de la Seu d'Urgell, el 1505", dins *Obra completa*, Andorra, 1984, p. 649.

de sobrar a present, vós plàcie aquell residum consignar a la obra del dit pont. *Placet domino episcopo, dummodo misse non minvantur contra testatoris voluntatem.*

Item que com en la dita vila hage hagut alguns testadors, qui han lexat ultra les lexes particulars alguna quantitat distribuïdora en coses pies a conexença de marmessors e de certes persones, plàcie a vostra senyoria de dedicar les dites quantitats a la obra del dit pont. *Pacet domino episcopo in et de dicta villa et eius parrochia, tamen et de jam legatis solvi et mandat officiali Trempi quatenus predictas quantitates incertas dicto opperi assignet et collectoribus tradi fiat cum compota testamentorum audiat.*

De segur que aquestes concessions atorgades pel bisbe Francesc de Tovia foren eficaces i permeteren als d'Areny aquest pont, que tant necessitaven.

Pere de Cardona (1472-1515)

Hi havia a la Seu d'Urgell un pont anomenat de la Boixadera sobre el riu Segre, possiblement emplaçat vers el lloc on el riu rep la confluència del rierol Nocoló. Servia als urgellencs per prendre el camí ral, per tal d'anar o venir de la terra baixa. Les crescudes cícliques de les aigües del Segre durant els diversos segles sovint arruïnaren aquest pont o el posaren en serioses dificultats. I fou el 7 de novembre de l'any 1505, quan el bisbe Pere de Cardona es proposa impulsar i ajudar la reconstrucció d'aquest pont.⁴

Per obtenir l'ajut dels fidels no solament de la ciutat de la Seu d'Urgell, sinó també d'arreu del bisbat, el bisbe va proclamar una butlla de concessió d'indulgències per a tots els que hi contribuïssin o que simplement amb el seu donatiu adquirissin la butlla, per ell proclamada el 7 de novembre de 1505. El bisbe en l'exordi de la seva butlla remarca que les obres de caritat o pies ens fan creditors d'obtenir indulgències i el perdó de les nostres culpes. I en concret, exposa que el pont de Boixadera de la Seu d'Urgell es troba en ruïna total a causa de les crescudes de les aigües i al mateix temps expressa la utilitat i necessitat d'aquest pont, que presta un bon servei tant a les persones vianants com al trànsit dels animals. Però la ciutat no disposa dels recursos suficients per construir una obra amb les garanties exigides. És per aquest motiu que sol·licita un ajut a tots els fidels del bisbat, ja que el pont està situat i serveix al cap o seu del mateix bisbat.

Confia a uns comissaris la predicació d'aquestes indulgències arreu del bisbat.

4- ADU, registre de cúria, Sr. Cardona, 1502-1510, núm. 16, f. 153v-155v. Aquest episodi històric ha estat estudiat i publicat per Pere Pujol "La reconstrucció de la palanca de la Seu d'Urgell, el 1505", dins *Obra completa*, Andorra, 1984, p. 649-651.

Imprimiren el text d'aquesta butlla i s'havia de presentar i predicar a les parròquies del bisbat. Els fidels podran adquirir aquestes butlles fent una almoïna de dos sous per lucrar-la els vius i d'un sou per aplicar-la als difunts. El bisbe en aquesta butlla atorga als qui la rebin degudament preparats espiritualment el perdó de quaranta dies d'indulgència, i també concedeix la facultat de rebre el perdó de qualsevol confessor els qui han comès pecats, reservats al bisbe. Per aquest motiu el text de la butlla fa la llista de tots aquests pecats reservats. Incidentalment aquesta proclama i concessió del bisbe també ens assabenta que durant el segle precedent, aquest mateix pont havia sofert una catàstrofe similar i per remeiar-la, el legat de la Seu Apostòlica, el cardenal de Sant Esteve de *in Celio monte* havia concedit indulgències als qui amb els seus donatius contribuïssin a la seva fàbrica. La concessió fou donada el 24 de juny de 1430. Aquest episodi ens palesa que durant l'edat mitjana en els casos d'aiguats que arruinaven els ponts, sempre necessaris per al trànsit de les persones i del bestiar, quan els ciutadans no disposaven dels recursos suficients acudien a la caritat i aplegues d'altres poblacions i que sovint s'emprava el mitjà d'almoïnes, obtingudes en la concessió d'indulgències.

La carretera, el telègraf i el telèfon al Principat d'Andorra

Són dos els bisbes, que en aquest cas actuaven també com a coprínceps d'Andorra, els que s'ocuparen d'impulsar aquests serveis tan necessaris per al Principat.

Primer inicià les gestions el bisbe Joan Josep Laguarda i Fenollera (1902-1907) i després el bisbe Joan Benlloch i Vivó (1907-1919). Resumirem les principals gestions portades a terme per ambdós bisbes.⁵

Joan Josep Laguarda i Fenollera (1902-1907)

Les primeres iniciatives de portar a terme el projecte d'obrir una carretera des de la Seu d'Urgell fins a Andorra, obra per tots tan desitjada i considerada com una necessitat bàsica o primordial per al Principat, daten dels mateixos inicis de l'any 1903. En efecte, el 3 de gener d'aquest any el Consell General estableix uns acords relatius a un pla general per finançar aquest projecte de la carretera de la Seu a Andorra, que havia de comunicar l'Estat espanyol amb el Principat.⁶ El bisbe J. Laguarda ho sancionà i aprovà amb el corresponent decret, publicat

5- Benigne Marquès "La carretera de la Seu d'Urgell a Andorra". *Laurèdia. Fa cent anys*. Comú de Sant Julià de Lòria, 2003, p. 88-97.

6- Per documentar tot el procés de les gestions i obres d'aquesta carretera, vegeu Arxiu de la Delegació Permanent de la Mitra d'Urgell, Serveis Públics (Carreteres), 1.1 (111.1000-111.2036).

el 21 de febrer de 1903. I a final d'aquell mateix any, el 12 de desembre, el dit bisbe publicava també un altre decret, d'una gran transcendència pel que fa a les comunicacions d'Andorra. S'hi tracta la creació d'una línia telegràfica entre Sant Julià i Espanya, i del règim de la mateixa línia. I encara el bisbe Laguarda complementa aquesta decisió amb un altre decret del 20 de juny de 1904, que regula la creació de la xarxa telefònica entre el Principat i Espanya.⁷

Calgué una intensa activitat diplomàtica perquè el Govern espanyol es comprometés en el projecte i finançament del tram de carretera, que s'havia d'obrir des de la Seu d'Urgell fins a la frontera andorrana. Així, des del mateix març de 1903 fins al juny del 1904 es creuen diverses lletres entre el bisbe i el ministre d'Estat. Finalment, el ministre d'Obres Públiques, el 13 de juny de 1904 escrivia al bisbe: "Me place mucho participar a V. que en el Consejo de Ministros de ayer fue aprobado definitivamente el proyecto de la carretera de Seo de Urgel a Andorra, asunto que con tanto interés tenia V. recomendado."

Malgrat tot, la màxima preocupació i temor del bisbe era que no s'interrompissin les obres. Així ho expressa una lletra del 28 d'agost de 1905, que el bisbe adreça al ministre d'Estat, en què li manifesta que li ha arribat la notícia d'una possible interrupció de les obres.

Correspongué al bisbe successor donar l'impuls definitiu a l'obra començada fins a poder veure-la ja acabada.

Joan Benlloch i Vivó (1907-1919)

El bisbe J. Benlloch, quan encara només era el bisbe preconitzat d'Urgell, el 9 de juliol de 1907 escrigué al Vicari Capitular d'Urgell per comunicar-li la bona nova que ell, estant a Madrid, havia aconseguit que el ministre de Foment enviés la quantitat de 12.000 pessetes a la direcció d'Obres Públiques de Lleida per tal de reprendre els treballs de la carretera de la Seu a Andorra. Era, així, la primera gestió que el nou bisbe feia a favor de la carretera abans de fer la seva entrada al bisbat.

Després d'haver-se possessionat de la seu episcopal i haver iniciat el seu pontificat dirigí tots els esforços a aconseguir l'acabament de la carretera de la Seu a la frontera i també la seva continuació, primer fins a Andorra i després fins a Escaldes. Per això, s'esforçà a fer prendre tot l'interès en aquesta empresa tant al govern de Madrid com al govern de les Valls, el Consell General.

El bisbe, com una de les seves primeres mesures a favor d'aquesta carretera, féu l'edició i presentació d'un memorial intítulat *El Principado de Andorra y el*

7- Nemesi Marquès "Lleis i Resolucions dels Coprínceps i dels seus Delegats (1900-1979)". *Monumenta Andorrana*, 7, Andorra 1980, p. 168-173.

Obispo de Urgel en 1909. En aquest document el bisbe explica la situació geogràfica i política del país. S'hi indiquen les seves riqueses naturals: les mines de ferro, els boscos i les forces hidràuliques que s'han d'extraure del riu Valira i dels seus afluents. S'hi apunta també un esbòs d'un pla d'explotació d'aquestes riqueses naturals, que han de donar finalment el progrés al país i el seu creixement en l'economia. Però, per tal d'aconseguir tot aquest progrés es considera fonamental i imprescindible obrir una via de comunicació, la carretera projectada, que ha d'unir Andorra amb el seu país veí, Espanya, per tal de fer possible els corresponents i necessaris intercanvis amb ella. Aquest memorial fou presentat al Sr. Ministre d'Estat d'Espanya a final de 1909. I l'any següent, el 1910, en trameté també una altra còpia al Consell General de les Valls d'Andorra.

La gestió donà els seus fruits. En efecte, el 15 de juny del 1910 el ministre d'Estat espanyol contesta una lletra del bisbe i li comunica que ha donat ordre al ministre de Foment perquè s'acabi al més aviat possible la carretera de la Seu a la Farga de Moles. Així, el 29 de novembre d'aquell mateix any el ministre de Foment es compromet a acabar la carretera. I uns mesos més tard, el 28 de febrer de 1911, el bisbe i el contractista d'Obres Públiques Salvador Serra estableixen els pactes i les condicions segons els quals es portaran a terme les obres.

També el Consell General de les Valls d'Andorra inicià totes les gestions per tal de poder obrir el tram de carretera des de la frontera fins a Andorra, i el bisbe els encoratjà en la construcció de l'obra. Les obres d'aquest tram de carretera a l'interior d'Andorra començaren a l'inici de l'any 1911 i els treballadors són gent del mateix país. Així es desprèn d'una lletra del 12 de febrer de 1911 que el cònsol de Sant Julià adreçà al bisbe.⁸

Finalment, el bisbe J. Benlloch tingué el goig i la satisfacció de poder inaugurar aquesta carretera el 24 d'agost de 1913, en ocasió de la seva visita pastoral a Andorra.⁹ El dia anterior, el 23, el reberen a la frontera el síndic i tot el Consell General, que l'acompanyaren fins a Andorra. Allí l'esperava el poble reunit, que el rebé amb aclamacions i una banda de música. Passaren després a l'església, on entonaren un Te Deum i el bisbe cloqué l'acte amb una exhortació.

Uns dies abans d'aquesta visita, el 20 d'agost de 1913, el Consell General en sessió extraordinària per preparar la visita i especialment en senyal d'agraïment al bisbe per l'obra aconseguida de la carretera, determinaren donar a la plaça el nom de Príncep Benlloch amb el projecte de bastir-hi en el futur un monument a la seva memòria.

8- ADU, Reials Ordres i altres documents, 1911, doc. 17.

9- El Butlletí Oficial del Bisbat d'Urgell (BOBU) en fa una extensa i molt detallada crònica. BOBU, 1 octubre 1913, any 58, núm. 19, p. 313-332.

Fou el dia 24 d'agost a les 4 de la tarda, quan reunits el poble i les autoritats a la plaça li reteren aquest acte d'homenatge i d'agraïment. El secretari del Consell llegí l'acta de la sessió celebrada anteriorment. A continuació el síndic general, Bonaventura Maestre, llegeix el seu discurs, molt eloqüent, emprant una forma força literària i calorosa, en la qual agraeix públicament i explícitament que els hagi fet possible que els arribés fins allí la carretera. Acabat el discurs, corren la cortina que tapava una làpida on hi havia l'escut del Consell i la inscripció amb lletres daurades *Plassa del Príncep Benlloch*. I un cor entonà un solemne himne a sis veus. El bisbe contestà donant-los les gràcies per tot l'afecte que li havien demostrat. I els digué: "Si el meu nom ha quedat gravat amb lletres daurades en la làpida de marbre, els noms dels meus fills quedaran gravats en el meu cor amb lletres esculpides per l'amor."

El dia següent, el 25, al matí, després de celebrar una missa pels difunts, el bisbe i les autoritats es traslladaren a la sortida del poble per beneir i inaugurar el segon tram de carretera, que havia de continuar fins a Escaldes. El bisbe prengué el picot i així inaugura el nou tram de carretera per obrir. I en aquell moment explosionaren més enllà catorze barrinades. D'aquesta manera, l'obra ja s'havia iniciat.

Adjuntem a continuació uns paràgrafs del discurs que el síndic general, Bonaventura Maestre, pronuncià el 24 d'agost de 1913, en l'acte de la dedicació de la plaça d'Andorra la Vella al seu bisbe, el príncep Benlloch:

Dies ha E., que'l vostre poble, que'l poble Andorrà, volia que fos esdevinguda l'hora benehida de veure-us entremitj de nosaltres, entremitj d'aquestos cors que tant vós aiman; de besar a plaher vostres mans paternals; de sadollar-se de vostres ensenyances saludables, i recrear la seva ànima en l'acent armoniós de vostra paraula elocuent que porta al cor de tots vostres fills aures de pau, anyorances i aspiracions celestials, que sap enardir i encoratjar als dèbils a la lluita, que sap vessar unció santa a les llagues de l'ànima; l'hora també de pagar-vos un deute sagrat, de recollir i fer-vos ofrena dels fruits daurats de vostre treball i nostre agraïment...

Dedicar-vos lo mellor que té la capital del principat, grabant per sempre més en el marbre vostre nom, per a que puguin recordar-lo i benehir-lo les generacions venideres.

Honrat ab la comissió d'oferi[r]-us-el en nom de tota la Vall, aquí'l teniu, Senyor, és petit i migrat, no és pas digne de Vostra persona, ja ho sabem, no té ni volem que tingui altre mèrit que representar l'afecte immens i gratitud que per Vós sent el poble Andorrà sense distinció, i també el que sigui com una penyora d'un altre recort, d'un altre monument que d'una manera més digna haurà de perpetua[r] la vostra memòria.

I ara per acabar, E. Senyor: Tots els grans aconeximents estan lligats a la vida,

a les qualitats personals d'alguns hòmens; quant Déu vol derramar sobre la terra els tresors de ses benediccions, fa alsar per això hòmens a propòsit. El geni que-n Vós brilla, vostre gran caràcter, l'impuls de vostre bras potent han fet sacudir i despertar del seu son les montanyes eternament inmòvils d'aquest tros de Pirineu; les vivificants pulsades del vostre cor, s'han fet sentir i han omplert de vida tots els recons d'aquest Principat i de tot el Bisbat d'Urgell.

Una altra època comença ara per la nostra nació, un nou pervindre, una nova societat amb necessitats enterament diferents. L'antich que-s cau a trossos i el nou, una vida nova que va a invadir-ho tot...

Conclusió

En tots els episodis històrics que acabem de presentar es mostra clarament que els bisbes d'Urgell dels diversos temps i èpoques han palesat la seva sol·licitud i interès per les vies de comunicació que els seus fidels empen cada dia per satisfer les seves necessitats materials i viure una vida digna i honorable. En tots aquests casos, el fet d'ajudar a millorar les vies de comunicació és presentat com un acte de caritat i d'ajut fratern, valors altament cristians. A la edat mitjana, contribuir amb almoines per ajudar en la construcció d'un pont era considerat com una obra pia o de caritat, de la mateixa manera que hom feia almoina per una fàbrica d'església. I en aquest sentit, s'emprava el mateix mitjà per aconseguir aquestes almoines, dotar-les d'indulgències i perdons. De totes maneres, aquesta sol·licitud mostrada pels bisbes s'adiu ben bé amb la seva missió, que no solament es limita a la conducció espiritual dels seus fidels, sinó que també tenen el deure de promoció social, de suscitar en els seus fidels els actes propis de les virtuts cristianes en aquells actes encaminats sempre a ajudar i socórrer les necessitats materials del proïsme.